

ВНУТРІШНІЙ АУДИТУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Анотація. В статті наголошується на важливості аналізу якості кредитного портфеля банку. Розглянуто основні етапи здійснення внутрішнього аудиту кредитних операцій.

Ключові слова: внутрішній аудит, кредитні операції, ризик

Sarakhman O., Duhina I.

INTERNAL AUDITING OF BANKING CREDIT TRANSACTIONS

Summary. The importance of analysis of the quality of credit institution loan portfolio is stressed in article. The main stages of internal audit of credit transactions are described.

Keywords: internal auditing, credit transactions, risk

1. Вступ

Сучасна ситуація в Україні характеризується постійним попитом на грошові ресурси з боку підприємств, проте банківська пропозиція не в змозі його задовольнити в повному обсязі. Така ситуація сформувалась в наслідок певних історичних подій, пов'язаних з еволюцією банківської системи країни. Проте поступове реформування економіки, отримання статусу країни з ринковою економікою, вступ до Світової організації торгівлі та інші відповідні події створили умови для доступу іноземного капіталу до банківського сектору України. Спрямували розвиток банківської системи країни в напрямі поліпшення механізму роботи з клієнтами на всіх стадіях співпраці.

Кредит завжди був і залишається важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва і являє собою економічні відносини з приводу зворотнього руху позиченої вартості [1]. Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий і виражає стосунки між кредитором і позичальником.

В сучасних умовах ринкової економіки є актуальним вироблення концепції розвитку та вдосконалення роботи внутрішнього аудиту кредитних операцій банку. Перебіг кредитного процесу в Україні супроводжується численними проблемами. Йдеться не тільки про вдосконалення техніки кредитування, а також про вироблення комплексу нових принципів та підходів до процесу роботи внутрішнього аудиту, і як результат роботи банків надати можливість покращити якість стосунків із клієнтами.

У банківському бізнесі активні кредитні операції (кредитування клієнтів на поворотній, терміновій і платній основі) приносять банку істотну частину прибутку. Пасивні кредитні операції (операції по залученню кредитів) - найбільш розповсюджені і відпрацьований спосіб залучення грошових коштів для формування ресурсів банку.

У даній статті поставлено мету розглянути основні етапи здійснення внутрішнього аудиту кре-

дитних операцій; адекватній оцінці структури та ступеня ризику, забезпеченні своєчасного реагування на негативні тенденції у структурі активних операцій з погляду якості і доходності для утримання допустимих параметрів ризику; оцінка рівня управління банком по здійсненню кредитних операцій. В процесі внутрішньобанківського аудиту, важливо всебічно оцінити якість кредитного портфеля для попередження негативного ризику в банківській діяльності. Структура статті відображає конкретні завдання для реалізації поставленої мети дослідження.

2. Аналіз кредитного портфелю за 2013 рік

Здійснення внутрішнім аудитом перевірки активних операцій являє собою найбільш тривалу і трудомістку стадію внаслідок того, що структура і якість активів обумовлюють ліквідність, платоспроможність і надійність банку.

Банківська система України переживала "епоху застою". В умовах жорсткої монетарної політики і девальютизації банки урізали витрати і повертали фондування материнським структурам. Західні банки продовжували виходити з ринку: частка іноземного капіталу зменшилася на 6% – до 33,7% [2].

Активи банківської системи в 2013 році продовжили своє зростання. За цей період їх розмір збільшився на 150,9 млрд. грн. (+13,4%) до 1 278,1 млрд. грн. Кредитний портфель банків України за цей період виріс на 96,1 млрд. грн. (+11,8%) і склав 911,4 млрд. грн. (в минулому році кредитний портфель зменшився на 1,2% або 10,0 млрд. грн.). Кредити, надані суб'єктам господарювання, збільшились на 89,6 млрд. грн. (+14,7%) до 698,8 млрд. грн., фізичним особам – на 6,0 млрд. грн. (+3,7%) до 167,8 млрд. грн. Прострочена заборгованість в звітному періоді зменшилась, що відобразилось на зменшенні її частки в кредитному портфелі системи з 8,9% до 7,7%. Покращення якості кредитного-інвестиційного портфелю та списання безнадійних кредитів призвело до зменшення суми сформованих резервів під кредитні операції на 10,1 млрд. грн.

до 135,9 млрд. грн. Покриття страховими резервами кредитно-інвестиційного портфелю становить 12,5%, покриття резервами простроченої заборгованості – 187,0%. Значення цих показників свідчить про достатність сформованих в банківській системі резервів. Показники прибутку в системі падали. За 2013 рік, згідно з даними НБУ, їх обсяг склав 1,4 млрд грн. Розраховано за даними НБУ [3].

Успішність банку, виражена одночасно у високих показниках зростання і рентабельності, показує, що він має можливість виконувати свої зобов'язання, оскільки бізнес не тільки розширюється, але і здатний демонструвати позитивні фінансові результати. Водночас не варто забувати, що агресивне зростання активів, прибутку і власного капіталу може свідчити не тільки про тактичний успіх банку та перевагу перед конкурентами, а й про потенційні ризики.

Виходячи з теорії фінансів, найвищу прибутковість приносять найбільш ризикові проекти, а зростання масштабів роботи банку часто призводить до ряду нових проблем організаційного характеру, власне на це потрібно звертати увагу внутрішньому аудиту та надавати рекомендації та зауваження. Для банків та їх вкладників стабільність прибутку і приросту активів у довгостроковій перспективі має бути важливішою за різкі злети, які часто закінчуються гучним падінням.

Кредитна політика, що проводиться банком, пов'язана з ризиком, оскільки дія зовнішніх (головним чином економічних умов) і внутрішніх чинників (включаючи прийняття помилкових управлінських рішень і проведення ризикованих кредитних операцій) може стати причиною виникнення у банку серйозних фінансових труднощів, пов'язаних з неможливістю повернення наданих кредитів. В результаті якість кредитного портфеля банку і розумність в цій частині політики виявляються тими аспектами діяльності банку, на які внутрішні аудитори повинні звертати особливу увагу.

3. Внутрішній аудит активних кредитних операцій

В ході внутрішнього аудиту активних кредитних операцій банку перевіряються: організація кредитної роботи у банку і дотримання порядку оформлення документів на видачу кредиту; правильність оформлення документів щодо забезпечення виконання зобов'язань за кредитними договорами; правильність відображення в бухгалтерському обліку операцій з видачі та погашення кредитів; правильність відображення в обліку операцій з нарахування і отримання відсотків за користування кредитом; здійснення банком контролю за виконанням кредитних договорів, організація роботи банку з простроченою заборгованістю.

Перевірка організації кредитної роботи в банку і дотримання порядку оформлення документів на видачу кредиту, починається з вивчення функцій відділів, які займаються питаннями кредитування, ознайомлення зі змістом кредитної політики банку. Вивчаючи кредитну політику банку, слід вивчити її стратегічну спрямованість, контролювати відповід-

ність в ній інструктивних матеріалів актам НБУ з кредитування, оцінити якість методичних розробок з аналізу кредитоспроможності позичальника і кредитного портфеля банку, організації контролю за виконанням кредитних договорів.

Перевіряється організація роботи кредитного комітету, дотримання нормативних документів, що регламентують його діяльність, аналізуються протоколи засідання кредитного комітету, контролюється фактичне виконання прийнятих ним рішень.

Перевірка правильності оформлення документів по забезпеченню виконання зобов'язань за кредитними договорами. У ході аудиторської перевірки кредитного портфеля слід встановити наявність і якість забезпечення виданих кредитів. У банківській практиці найбільш поширеним признається договір поруки платоспроможної юридичної особи. Банківська гарантія як забезпечення зобов'язання на сьогоднішній день в банківській практиці використовується рідко. Це пов'язано з тим, що на шляху одержувача грошей з гаранта часто виникають складності.

Проведення внутрішнього аудиту забезпеченості виданих кредитів є розрахунок питомої ваги забезпечених і незабезпечених кредитів у загальному обсязі виданих кредитів, а також питомої ваги окремих видів забезпечення, таких, як гарантії, поручительство, застава майна, цінних паперів у загальній сумі забезпеченням по виданими кредитами.

За результатами аналізу правильності оформлення забезпечених зобов'язань внутрішні аудитори роблять висновки про якість і надійність забезпечення.

Особливо слід виділити прострочені і переформлені кредити та кредити, видані акціонерам (учасникам), інсайдерам, співробітникам банку, у тому числі пільгові кредити. Внутрішньому аудиту необхідно перевірити наявність окремого особового рахунку по кожному виданому кредиту, правильність його оформлення, підтвердити реальність залишків по кредитних рахунках. Після цього перевіряється відповідність даних аналітичного обліку оборотам і залишкам за балансовими і позабалансовими рахунках синтетичного обліку.

Важливим етапом є перевірка своєчасності погашення виданих кредитів і повернення предметів застави. Вибірково перевіряється дотримання черговості погашення суми заборгованості: штрафи, пені, відсотки, основний борг.

Перевірка правильності нарахування та стягнення відсотків за розміщеними коштами та їх відображення в обліку. Починається така перевірка з встановлення факту наявності в банку власного внутрішньобанківського положення про порядок нарахування та сплати відсотків за розміщеними коштами (по кожному виду кредиту).

Здійснення внутрішнього аудиту за виконанням кредитних договорів, організації роботи банку з простроченою заборгованістю. Особлива увага приділяється простроченим кредитам. Їх аналіз проводиться за напрямками: склад позичальників, які своєчасно не погасили кредити; умови, на яких були видані ці кредити; склад простроченої забор-

гованості у загальній сумі заборгованості; частка прострочених кредитів в загальній сумі активів; повнота створення резерву на можливі втрати по позиках.

4. Внутрішній аудит пасивних кредитних операцій

В ході внутрішнього аудиту пасивних кредитних операцій виконуються наступна перевірка: дотримання порядку оформлення документів на отримання кредиту, переоформлення (продовження) кредитних договорів; правильності оформлення та обліку забезпечення отримання кредитів; правильності оформлення та обліку операцій з отримання та погашення кредитів; правильності оформлення та обліку операцій з нарахування відсотків за користування кредитом.

Перевірка дотримання порядку оформлення документів на отримання кредиту. Перевірка розпочинається із встановлення генеральних угод з банками-кредиторами, з якими банк співпрацює. Перевіряється наявність нотаріально завірених копій статутів банків-кредиторів, їх установчих договорів, свідоцтв про реєстрацію, банківських ліцензій, карток із зразками підписів і відбитка печатки, балансом, розрахунків економічних нормативів та інших документів, якими обмінюються учасники ринку. Перевіряючи повноту формування справи по кожному генеральному погодженні, особливу увагу слід звертати на наявність додаткових угод по кожному отриманому кредиту, відсутність яких є грубим порушенням порядку оформлення пасивних кредитних операцій. Переоформлення (продовження) кредитних договорів ґрунтується на тому, що міжбанківські кредити, отримані в рамках додаткових угод і не погашені в термін, повинні бути пролонговані у встановленому порядку. Не допускається укладання нових додаткових погоджень на отримання кредиту, що передбачають погашення позикової заборгованості за раніше укладеними додатковими угодами, без реального руху грошових коштів по кореспондентських рахунках банку-позичальника і банку-кредитора. При перевірці випадків пролонгації додаткових угод на отримання кредиту в рамках генеральної угоди необхідно пересвідчитися, пролонговані чи договору по забезпечення виконання кредиту (договір поруки, гарантії, застави і т.д.).

Перевірка правильності оформлення та обліку забезпечення отримання кредитів. Забезпечення отриманих банком міжбанківських кредитів: застава майна, у тому числі цінних паперів; банківські гарантії. Необхідно перевірити, чи ведеться облік забезпечення отриманого кредиту переданих банку-кредитору.

Перевірка правильності обліку операцій з одержання та погашення кредитів. Суми основного боргу в кредитних договорах повинні відповідати даним аналітичного обліку на особових рахунках. При перевірці використовуються дані аналітичного та синтетичного обліку по балансових та позабалансових рахунках, а також виписки по кореспондентському рахунку в НБУ або по кореспондентському рахунку в банку кореспондента.

Перевірка правильності обліку операцій з нарахування і виплати відсотків за користування кредитом. Відсотки нараховуються банком на залишок заборгованості за основним боргом, яка обліковується на відповідному особовому рахунку, на початок операційного дня. Нараховані відсотки підлягають відображенню в бухгалтерському обліку банку не рідше одного разу на місяць і не пізніше останнього робочого дня звітного місяця.

5. Внутрішній аудит порядку формування та використання резерву на можливі втрати за кредитами

У кожному банку має бути розроблене власне внутрішнє положення про порядок формування та використання резерву на можливі втрати за кредитами і прив'язаної до неї заборгованості з урахуванням особливостей клієнтів кредитованих банком, застосовуваних форм забезпечення повернення кредитів, методики оцінки платежі кредитоспроможності позичальників, існуючого порядку створення резерву і т.д.

При аудиторській перевірці банку з цього питання слід виходити із загальноприйнятих принципів: обов'язковості створення резерву на можливі втрати за кредитними вимогам; формування резерву під основну суму боргу; визначення якості кредиту, тобто ступеня кредитного ризику на комплексній основі; розподілу кредитних вимог для формування з них резерву на кілька груп ризику; створення резерву за рахунок відрахувань, що відносяться до витрат банку, незалежно від величини отриманих доходів; достовірності відображення змін резерву в обліку та звітності банку.

Внутрішній аудитор повинен дати оцінку розробленої та діючої в банку методики з аналізу фінансового стану позичальників і пов'язаного з ним кредитного ризику на предмет відповідності до нормативних документів НБУ.

Керуючись оцінкою фінансового стану позичальника, а також оцінкою якості обслуговування боргу, внутрішній аудитор повинен перевірити правильність віднесення кредитної потреби до однієї з груп кредитного ризику.

Перевірці піддається також правомірність списання безнадійних до стягнення кредитів за рахунок створеного під них резерву. Цьому питанню приділяється особлива увага, оскільки розмір списаних позик визначає величину збитків банку, що виникають від таких його дій.

Внутрішніми аудиторами перевіряється правильність відображення в бухгалтерському обліку операцій зі створення резерву та списання за рахунок резерву позикової заборгованості.

6. Оцінка кредитної політики банку

Оцінка кредитної політики банку та якості управління кредитних ризиками проводиться на завершальному етапі аудиторської перевірки кредитного портфеля банку. Основними джерелами є баланс, розрахунок резерву на можливі витрати за кредитами, дані про великі кредити, відомості про кредити та заборгованості за кредитами і розміри

залучених депозитів, меморандум про кредитну політику банку на відповідний рік і інші дані із звітності банку дозволяють розрахувати ряд показників, аналіз яких в динаміці забезпечить можливість реально оцінити проведену банком кредитну політику, її відповідність прийнятій стратегії, а також якість кредитного менеджменту.

За результатами перевірки кредитних операцій банк отримує від внутрішніх аудиторів рекомендації щодо покращення якості кредитного портфеля і кредитного менеджменту.

7. Висновки

На наш погляд, необхідно встановити єдині методологічні основи внутрішньо аудиторської перевірки кредитних операцій банків. Посилити функції внутрішньобанківського аудиту в процесі кредитування, що дасть змогу забезпечити достовірність облікової та звітної інформації про стан кредитів і в підсумку підвищить якість здійснення кредитних операцій.

Необхідність розвитку та вдосконалення підходів внутрішнього аудиту обумовлена потребами зниження ризиків у кредитній діяльності.

Служба внутрішнього аудиту має бути незалежною в своїй діяльності та забезпечувати ефективне здійснення перевірки кредитних операцій, оскільки внутрішнім аудитом охоплюються всі етапи процесу кредитування, що сприяє наданні рекомендацій щодо оптимізації здійснення цих операцій. Отже, виникає потреба у подальших теоретичних та практичних розробках, удосконалення методики здійснення внутрішньобанківської аудиторської перевірки кредитних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. Теоретичний аспект дефініції механізм кредитування малого бізнесу / Г. Азаренкова, О. Біломістний // Банківська справа, 2012, № 3. – С.3-9
2. <http://forbes.ua/ua/business/1366458-rejting-us-pishnosti-ukrayinskih-bankiv-2013>
3. <http://www.bank.gov.ua>